

PELS RIJCKEN MAGAZINE

KOFFIE MET SULEYMAN KAYGISIZ

UIT DE LANDSPRAKTIJK

PANELDEBAT

INZICHT IN TOEZICHT

GOOD PRACTICE VOOR TOEZICHTHOUDERS

***“Meer intuïtie
in het toezicht
nodig”***

Maartje Verhoog,
Autoriteit Financiële
Markten

RECHTSSTAAT VIEREN EN VERSTERKEN

Honderden bezoekers maakten 13 september gebruik van ons open huis om in het kader van Rondje Rechtsstaat, waarbij tal van instanties de deuren openden voor het publiek, zich te laten informeren over de democratische rechtsstaat, het werk van advocaten en onze rol als landsadvocaat in het bijzonder. Er was voor elk wat wils: een quiz met de landsadvocaat, minicolleges over maatschappelijke rechtszaken, VR-brillen met zicht op andere instanties, Junior Jurist Academie met les in de rechtsstaat voor scholieren, een animatievideo over de Staat en de landsadvocaat en een photobooth om selfies te maken in toga. En natuurlijk een koffie van onze barista of een ijsje voor de kinderen.

VOORWOORD

Met een flinke publieke interesse en steeds meer deelnemende instanties werd dit jaar voor de derde maal de Week van de Rechtsstaat georganiseerd. Als Pels Rijcken dragen wij daar graag aan bij en hielden wij voor de tweede maal open huis op zaterdag 13 september. Samen met instituten zoals de Eerste en Tweede Kamer, de Nationale ombudsman en diverse rechtbanken die dat tegelijk ook deden.

De rechtsstaat is van iedereen. Maar daarin schuilt ook het risico dat niemand is aan te spreken op het versterken van de rechtsstaat. De Week van de Rechtsstaat bewijst het tegendeel; door letterlijk hun deuren te openen, tonen de deelnemende instituties hun bereidheid om daarop aanspreekbaar te zijn. Zoals door de honderden bezoekers die ons kantoor bezochten afgelopen zaterdag.

We bevinden ons als Pels Rijcken middenin een rechtspraak waarin de staatsmachten elkaar treffen: de maatschappelijke rechtszaken. We lieten voor het eerst Ipsos I&O publieksonderzoek doen naar die maatschappelijke rechtszaken. Aansluitend daarop organiseerden we hierover een paneldebat. Van al deze activiteiten en inspanningen vindt u in dit Magazine op diverse plekken verwijzingen en toelichtingen.

Wie ook vaak het gesprek aangaat, is Maartje Verhoog, general counsel van financieel toezichthouder AFM. Het toenemende wantrouwen bij bedrijven en brede samenleving tegen instituties zoals de AFM, beantwoordt ze met uitnodigingen aan directeuren en consumenten voor een persoonlijk gesprek. Terwijl de regelgeving toeneemt en juridificering op de loer ligt, is het haar missie om vanuit intuïtie, een multidisciplinaire blik en met oog voor evenredigheid naar juridische toezichtsvraagstukken te kijken.

Met een verslag van een congres over de toezichtspraktijk gaan wij nader in op de trend dat bedrijven naast de bestuursrechtelijke, ook steeds vaker civielrechtelijke middelen gebruiken in

reactie op de handhaving door toezichthouders. In aansluiting daarop belicht collega Martijn Scheltema in zijn verhaal het speelveld van toegepaste zorgvuldigheid voor bedrijfsleven en toezichthouders. Een werkkterrein van vandaag en de toekomst. Met welke juridische en maatschappelijke invloeden hebben zij nu al te maken en wat komt er komende jaren op ze af?

In een persoonlijk interview vertelt collega Suleyman Kaygisiz van de IT-afdeling over zijn bijdrage aan ons kantoor. Hoe hij verwachtte in een gestreste, Suits-achtige omgeving te belanden, maar het tegendeel beleefde, mede door de cabaretcommissie. Voor wie graag nog meer wil weten over de rechtsstaat en ons kantoor, zijn er achterin dit Magazine links opgenomen naar de aftermovie van ons open huis, de uitzending van het paneldebat en de podcast de Managing Partner. In die podcast mag ik terug-en vooruitkijken op de richting van ons kantoor. In dit Magazine vindt u in ieder geval al genoeg aanknopingspunten.

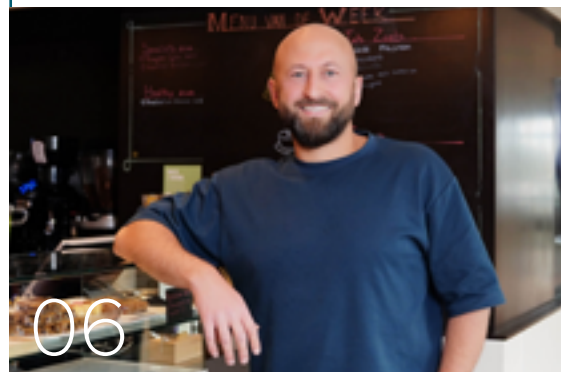
Ik wens u veel leesplezier.

Sandra van Heukelom-Verhage

03 VOORWOORD

*Door Sandra van
Heukelom-Verhage*

06

06 KOFFIE MET SULEYMAN KAYGISIZ

*“Ik ken inmiddels iedereen op
kantoor persoonlijk”*

16 INTERVIEW MAARTJE VERHOOG, AFM

*“Meer intuïtie in het toezicht
nodig”*

16

20 INZICHT IN TOEZICHT

*Civiele ‘stekels’ ingezet tegen
de toezichthouder*

20

09 UIT DE LANDSPRAKTIJK

Door Reimer Veldhuis

10 PANELDEBAT: ZORGEN OVER WANTROUWEN, BEREIDHEID TOT AANPAK

10

24

24 HET NIEUWE SPEELVELD VAN GEPASTE ZORGVULDIGHEID VOOR BEDRIJVEN EN TOEZICHTHOUDERS

30 RECENTE PUBLICATIES

*Artikelen in de vakliteratuur over
gerechtelijke uitspraken en andere
juridische ontwikkelingen*

30

Koffie met Suleyman Kaygisiz

Suleyman Kaygisiz (40) is helpdeskmedewerker op de Service Desk en werkt sinds 2014 bij Pels Rijcken. “Ik ken inmiddels iedereen op kantoor persoonlijk.”

Wat houdt je werk op de helpdesk in?

“De IT-afdeling van Pels Rijcken bestaat uit negen mensen: een manager, twee ontwikkelaars, een projectleider, twee beheerders en drie helpdeskmedewerkers – waaronder ikzelf. Ik ben er voor het troubleshooten: de eerstelijnsvragen van collega's die bellen als er acuut een computerprobleem of vraag over een applicatie moet worden opgelost. Ik word regelmatig na kantoortijd gebeld, maar dat vind ik geen probleem. Of ik los het meteen op, of ik verwijs bij een ingewikkelde vraag door naar de collega die piketdienst heeft. Daarnaast denk ik mee over handige software-uitbreidingen, zoals plug-ins, die we bij Pels Rijcken kunnen gebruiken. En ik begeleid nieuwe gebruikers wegwijs te maken in onze systemen. Als IT-afdeling gaan we ook over de laptops en de telefoons. Het is grappig om te zien dat nieuwkomers altijd hun oude en hun nieuwe telefoon van Pels Rijcken naast elkaar blijven gebruiken maar na een jaar of twee jaar de oude telefoon toch wegdoen. Precies zoals dat bij mij destijds gebeurde.”

Welke vraag hoor je het meest?

“Hoe moet dit of hoe moet dat? Heel soms denk ik: het is makkelijker om het even te Googelen, maar ik begrijp ook wel dat advocaten soms zo gefocust zijn op het uitzoeken van bepaalde wetgeving dat ze geen tijd of energie hebben om het zelf uit te zoeken.”

Hoe ben je bij Pels Rijcken terechtgekomen?

“Ik werkte jarenlang in de detachering en wilde op een gegeven moment wat meer vastigheid. Ik zag een vacature op de helpdesk van Pels Rijcken en heb gesolliciteerd. Ik moet eerlijk bekennen dat

Hoe drink je je koffie?

“Veel en zonder toeters en bellen: thuis drink ik zwarte oploskoffie. 's Avonds sluit ik graag af met een kop Turkse koffie. Op kantoor drink ik koffie uit de automaat, soms afgewisseld met muntthee of gemberthee.”

ik nog nooit van Pels Rijcken had gehoord en niet wist dat het een kantoor was dat veel zaken voor de overheid doet. Ik ben mij voor mijn sollicitatiegesprek uiteraard wel gaan verdiepen: wat doet Pels Rijcken precies, wat houdt de Landsadvocaat precies in? Wat ik las leek mij interessant.

Ik kende de Netflix-serie Suits over Mike Ross, een jonge man die op een formeel en stressvol advocatenkantoor gaat werken. Ik was even bang dat het er bij Pels Rijcken net zo aan toe zou gaan, maar dat beeld klopte totaal niet. Het kantoor bleek sociaal met een leuke, relaxte sfeer waarbij iedereen zijn best doet om dat zo te houden. Uiteraard is het een serieuze werkomgeving, maar ik heb nooit het gevoel gehad dat mensen elkaar hier willen neerhalen. Naar mij toe is iedereen altijd vriendelijk en ik ken inmiddels iedereen persoonlijk. Onlangs zag ik op LinkedIn dat ik hier alweer elf jaar werk! Dat zegt genoeg.”

Hoe kijk je terug op die afgelopen elf jaar Pels Rijcken?

“In de IT gaan de veranderingen snel. Wat gangbaar was toen ik begon, is inmiddels alweer verouderd, zeker in vergelijking met de recente AI-ontwikkelingen. Uiteindelijk zal iedereen daarmee moeten werken, al zal dat in de advocatuur in verband met privacy en datarechten wat langer duren dan in de commerciële sector.

Werkinhoudelijk was het loskoppelen van het notariaat in de zomer van 2022 een uitdaging en een gigantische verandering. Alle systemen moesten we op een veilige manier loskoppelen en verwijderen. Ook hebben we toen enkele software-aanpassingen doorgevoerd.”

Hoe ervaar je de sfeer bij Pels Rijcken?

“Die is ongemerkt veranderd in de afgelopen elf jaar. Ik kan er niet mijn vinger op leggen, maar het voelt allemaal wat toegankelijker en socialer dan vroeger. Alsof Pels Rijcken ook echt zijn best doet om het een fijne werkomgeving te laten zijn. Vroeger kon ik zo bij iedereen binnenlopen en dat kan ik nog steeds, maar het voelt nu nog welkomer.”

Wat betekent diversiteit en inclusie voor jou?

“Ik ben moslim, geboren en getogen in Rotterdam, met Turkse ouders. Bij Pels Rijcken heb ik nooit discriminatie ervaren. Je bent gewoon jezelf – of je nu Ali, Yang of Anita heet – en dat is hier helemaal oké. Al praten we onderling als collega’s nooit over politiek, misschien ook om conflicten te voorkomen, want iedereen heeft natuurlijk zijn eigen politieke

achtergrond en mening. Er wordt wel regelmatig gediscussieerd over voetbal.” Lachend: “Soms heftig, want daar heeft iedereen ook een mening over.

Ik vind het positief dat Pels Rijcken een keuzevrije dag heeft ingesteld: een dag per jaar die je zelf mag invullen. Sommigen nemen die op rond Pinksteren, ik neem die bijvoorbeeld op voor het Suikerfeest. Ook merk ik dat er op borrels meer aandacht is voor goede non-alcoholische dranken als mocktails of alcoholvrije bubbels. Al is dat niet alleen voor moslims: er zijn genoeg mensen die om andere redenen geen alcohol drinken. Net als dat er mensen zijn die geen vlees eten of veganistisch. Daar is alle ruimte voor.”

Hoe kijk je terug op je tijd in de bar- en cabaretcommissie?

“Ik was net bij Pels Rijcken begonnen toen ik hiervoor werd gevraagd – zo kon ik meteen mensen op kantoor leren kennen. Ik vond het erg leuk om te doen: met een groepje bedachten we confronterende grappen om partners een spiegel voor te houden tijdens het cabaret op het jaarlijkse Pels Rijckenfeest. Daarna monteerde ik de filmpjes en audio aan elkaar. Ik ben namelijk niet het type dat op het podium staat. Toen ik trouwde en vader werd, werd het lastiger om de feestcommissie met privé te combineren. Maar ik zou collega’s zeker aanraden het een tijdje te doen.”

In deze rubriek interviewen wij kantoorgenoten over hun persoonlijke achtergronden in hun werk als onderdeel van ons streven om kennis, inzicht en bewustwording over diversiteit en inclusie (D&I) te vergroten. Sinds 2021 is D&I een strategische pijler van ons kantoor. We willen dat onze kantoorgenoten zoveel mogelijk een afspiegeling van de samenleving vormen. In het verhaal van deze collega is onder meer zijn ervaring te lezen als niet-jurist in een advocatenkantoor, gecombineerd met zijn ervaring als collega met een bi-culturele achtergrond. Bij Pels Rijcken werken naast de circa 190 advocaten ook circa 130 professionals in andere hoedanigheden. Ze vormen een onmisbare schakel in het leveren van kwalitatief hoogwaardige advocatuurlijke bijstand. Er is daarbij bijzondere aandacht voor het werven van mensen met een bi-culturele achtergrond. We blijven investeren in D&I, onder meer met de komst van Marco Ambrosini-Noorduyn, die per 1 augustus startte als Diversiteit en Inclusie Officer.

UIT DE LANDSPRAKTIJK

De democratische rechtsstaat. Maatschappelijke rechtszaken. Het zijn abstracte begrippen waar ook de meest geschoolde mensen begrijpelijkerwijze eenvoudig over struikelen. Om daar in de brede samenleving aandacht voor te vragen, dat vereist een lange adem. De derde editie van de Week van de Rechtsstaat is daarmee nog altijd een eerste begin, die blijft smaken naar meer.

Het is een valkuil om dan alarmistische ontwikkelingen te noemen en zo de relevantie van de rechtsstaat te duiden. Ik vind het juist de uitdaging om de verworvenheden te benoemen. Want als we die niet de moeite van onze aandacht waard vinden, waar doen we het dan voor? Daarin schuilt ook mijn vertrouwen in de samenleving, dat mensen er wel degelijk op gericht zijn aandacht te willen geven aan onze gedeelde waarden. Dat ze niet alleen aangaan bij dreigende taal en kritiek die hun eigenlijk gelijk bevestigt.

Voor het publieksonderzoek vroegen we een onderzoeksbureau de kennis van het algemeen publiek over deze onderwerpen te meten en daarbij de grondhouding én de zorgen daarover. De resultaten waren bemoedigend (grote behoefte aan meer informatie over maatschappelijke rechtszaken), ook waar het een bevestiging bleek van eerdere waarnemingen (veel vertrouwen in rechters). Hoe dan ook had een groot deel van het publiek uitgesproken ideeën over deze onderwerpen.

In het paneldebat dat we organiseerden kwam dit allemaal samen. De samenleving heeft interesse in

de rechtsstaat en belangrijke vertegenwoordigers daarvan zijn bereid met elkaar aan tafel te gaan om zich daarover uit te spreken. Iedereen die wij benaderden, was direct geïnteresseerd. In een gesprek waarvan ze wisten dat het in het geheel uitgezonden zou worden, deinsden zij er niet voor terug om elkaar in de ogen te kijken en te reflecteren op hun eigen rol en die van de ander.

In de praktijk van de rechtsstaat is tegenmacht en tegenspraak mogelijk doordat de staatsmachten en hoeders van de rechtsstaat zich onafhankelijk tot elkaar verhouden. Soms gaat het er dan stevig aan toe tussen bijvoorbeeld de media, het OM, de overheid, de rechtspraak en de advocatuur. Met als mogelijk gevolg dat kritiek, hoe terecht die op zichzelf ook kan zijn, dan bepalend wordt voor het beeld van de rechtsstaat. Met als neveneffect dat betrokken partijen te dikke muren optrekken en elkaar niet meer verstaan en vinden.

En als wij dat al doen, als professionele partijen, is het dan vreemd dat een groeiende groep mensen zich steeds meer afkeert, zelfs teleurgesteld afhaakt? Als wij de muren slechten, geloof ik dat we dat tijt weer kunnen keren, hoe lastig ook. Want vóór- en tegenstanders willen wél meer informatie over bijvoorbeeld maatschappelijke rechtszaken, zo blijkt uit het publieksonderzoek. De uitgestoken hand om daarmee aan de slag te gaan, werd aan de debattafel positief beantwoord. Een opdracht die het waard is om aandacht te geven.

REIMER VELDHUIS

PANELDEBAT: ZORGEN OVER WANTROUWEN, BEREIDHEID TOT AANPAK

Al is het vertrouwen in de rechtsstaat groot, een groeiende groep mensen verliest het vertrouwen in de rechtsstaat wel. Dat is zorgwekkend en het is moeilijk dat tij te keren. Tegelijk is de bereidheid bij de rechtspraak, media, overheid en landsadvocaat volop aanwezig om te zoeken naar oplossingen, zo bleek tijdens het paneldebat over maatschappelijke rechtszaken dat wij op 9 september organiseerden.

Week van de Rechtsstaat

Van een proefballonnetje over een Nederlandse ‘court tv’ met 24 uur per dag beelden van rechtszaken tot de mogelijkheid tot uitbreiding van een nieuw landelijk informatiesysteem van de rechtspraak waarmee journalisten én algemeen publiek inzicht kunnen krijgen in meer soorten rechtszaken. Van kritische ervaringen vanuit de media over geslotenheid bij de rechtspraak en de overheid, tot de brede erkenning dat de MH17-zaak laat zien dat het OM goed in staat is om open en toegankelijk te communiceren.

Het paneldebat in het kader van de Week van de Rechtsstaat stond daarmee garant voor een kritische gedachtewisseling en het zoeken naar oplossingen. Onder leiding van landsadvocaat Reimer Veldhuis gingen daarover de volgende tafelgasten met elkaar in gesprek: rechtbank- en justitieverslaggever Saskia Belleman van De Telegraaf, adjunct-hoofdredacteur Lucas Waagmeester van de NOS, voorzitter van het College van procureurs-generaal Rinus Otte van het OM, secretaris-generaal Anneke van Dijk van het ministerie van Justitie en Veiligheid en rechtbankpresident Robine de Lange-Tegelaar van de rechtbank Den Haag.

Rinus Otte, voorzitter College procureurs-generaal OM

“Het debat rond publieke zaken is altijd heel heftig geweest.”

Stellingen ingenomen

Bij hun introductie werd door Veldhuis aan elk van hen een stelling voorgelegd. Die luidde voor De Lange-Tegelaar bijvoorbeeld: ‘Gelukkig voeren partijen maatschappelijke rechtszaken tegen de overheid omdat de rechtspraak dan de kans krijgt het vertrouwen in de rechtsstaat te versterken.’ Waarop zij onder meer antwoordde dat in dergelijke zaken het in ieder geval dan ook belangrijk is te voorzien in goede toegankelijkheid van de rechtspraak.

Kort erna stelde Belleman daar een ander geluid tegenover in reactie op de stelling: ‘De rechtspraak, overheid én media als geheel zijn naïef en beseffen onvoldoende dat zij samen een opdracht hebben om de uitholling van de rechtsstaat tegen te gaan’. Ze was het volmondig eens met de stelling. Wel plaatste ze daarbij de kanttekening dat het toch eerder op onwil wijst dan naïviteit als er geen transparantie wordt betracht door bijvoorbeeld de rechterlijke macht, aangezien de kritiek op gebrek daaraan meermaals mede door haar is geuit.

Zoektocht

Belleman beschreef daarbij hoezeer het voor journalisten een zoekplaatje is geworden om inzicht te krijgen in de rechtszaken die spelen en dat het ook voor het algemeen publiek dat de rechtbank bezoekt een puzzel is om de zaak te vinden die hen interesseert. Waagmeester voegde daaraan toe dat er door meer journalisten in de breedte wordt ervaren dat deuren dicht blijven en voldoende informatie ontbreekt bij maatschappelijke rechtszaken. Hetgeen dan leidt tot een grotere kans op minder evenwichtige berichtgeving.

De Lange-Tegelaar liet weten dat onder rechters wel degelijk een groot verantwoordelijkheidsgevoel leeft voor de openbaarheid van rechtspraak en de toegankelijkheid ervan. Ze onderkende dat de openheid wel beter kan en beschreef daarop onder meer de plannen van de rechtspraak om daaraan tegemoet te komen. Zo liet ze weten dat er gewerkt wordt aan een landelijk systeem waarin eenvoudig informatie te vinden zal zijn over alle soorten rechtszaken, van strafrecht tot civielrecht en bestuursrecht voor zowel algemeen publiek en journaal.

“Onze taak is een oordeel te geven over voorgelegde zaak.”

Robine de Lange-Tegelaar, president rechtbank Den Haag

Saskia Belleman, rechtbankverslaggever De Telegraaf

“Als media op gehamerd hoe belangrijk transparantie is.”

Uit de schulp

De kritische noten klonken daarbij ook over het werk van de media. Zo liet Otte weten als OM bereid te zijn meer informatie te delen, maar dat hij in de praktijk goed begrijpt waarom dat voor officieren van justitie niet gemakkelijk is. Bijvoorbeeld omdat openheid voorafgaand aan een zaak door het OM soms weer problemen oplevert in de rechtszaal. Ook leidt het alsnog niet altijd tot een evenwichtig, feitelijk juist verhaal in de media. Niettemin, zo stelde hij, mogen dergelijke ervaringen er niet toe leiden dat het OM in zijn schulp kruipt. Alleen wist hij nog niet hoe het dan wel in praktijk te brengen met in achtneming van deze belemmeringen.

Ook Van Dijk worstelde daarmee. Ze gaf aan dat er vanuit de overheid zeker bij grote maatschappelijke rechtszaken meer mogelijk zou moeten zijn in de informatieverstrekking vooraf aan media en publiek over de standpunten van de overheid in een zaak. Zodat journalisten er in hun verslaggeving met meer begrip over kunnen berichten. Tegelijk, zo gaf ze aan, weegt dan ook mee dat het procesbelang van de Staat niet geschaad mag worden door de openbaarheid van die informatie.

Tegen de stroom

De vertegenwoordigers van De Telegraaf en de NOS reflecteerden op hun beurt op hun eigen rol en die van andere media. Waagmeester gaf aan het zelf als taak van journalisten te zien om een kwestie vanuit alle invalshoeken te belichten waarop het publiek dan zelf zijn oordeel kan bepalen. Tegelijk bespeurde hij wel een beweging waarin lang niet alle redacties in het medialandschap die taakopvatting delen. En ook al is dat wel zo, dan nog is dat geen garantie dat het goed gaat, zo gaf hij aan. Zo hadden volgens hem niet alleen de staatsmachten, maar ook de NOS bijvoorbeeld bij de toeslagenaffaire steken laten vallen. Juist wanneer de publieke opinie sterk in een bepaalde richting beweegt, moet de journalist de contraire vraag stellen, en dat had de NOS in die tijd aanvankelijk te weinig gedaan, zo zei hij.

Bij de coronacrisis gebeurde volgens hem in de eerste maanden hetzelfde. Belleman herkende dat probleem ook bij haar krant. Het heeft niet geholpen om het vertrouwen in instanties en de overheid te verbeteren bij een groep mensen die toch al wantrouwend was. Maar de coronacrisis, en daarbij het overheidshandelen en de mediaberichtgeving,

Reimer Veldhuis, Pels Rijcken

“Bij maatschappelijke rechtszaken ontmoeten politiek, media en rechtspraak elkaar.”

waren volgens de debattafel niet de hoofdoorzaak van dat wantrouwen. Die zit dieper, zo was hun overtuiging. Te midden van de openhartige reflecties, klonk er daarmee een duidelijk gedeelde zorg over het verlies van vertrouwen in de rechtsstaat bij een groeiende groep mensen die zich afkeert van media, overheid en onderzoekers. Hoe hen nog te bereiken met feitelijk juiste informatie en een andere duiding, anders dan op gelijkgestemde social media accounts, daarop had niemand nog het antwoord.

waarschijnlijk niet de grote oplossing blijken, maar gezien het belang van de rechtsstaat toch alleszins de moeite waard om dat wel te proberen. Daarmee was, zo concludeerde debatleider Veldhuis, na de somber stemmende constatering over het wantrouwen, toch de weg naar boven gevonden. Er was immers de bereidheid om in gesprek te blijven over mogelijkheden om van maatschappelijke rechtszaken vaker een kans te maken om het vertrouwen in de rechtsstaat te versterken.

Aanpakbereid

Het verbeteren van informatievoorziening over maatschappelijke rechtszaken zal daarbij

“Ik vind het bepalen van beleid niet aan de rechter.”

Anneke van Dijk, secretaris-generaal ministerie Justitie en Veiligheid

“Een nieuwsfeit van zoveel mogelijk kanten belichten.”

Lucas Waagmeester, adjunct-hoofdredacteur NOS Nieuws

Het debat werd opgenomen en is hier te bekijken.

MEERDERHEID WIL DAT RECHTER OVERHEIDSBELEID KAN CONTROLLEREN

Een meerderheid van de Nederlanders wil dat onafhankelijke rechters overheidsbeleid kunnen controleren in rechtszaken en dat corrigeren waar nodig. Wel zijn er bij sommigen zorgen over het feit dat rechters zich uitspreken over onderwerpen waarover nog politiek debat is. De meningen daarover zijn verdeeld.

Debat over rechtszaken

Het vertrouwen in rechters, politie en justitie is groot. Als het gaat om rechtszaken tegen de overheid, vindt de helft van de Nederlanders dat politici duidelijk moeten zeggen wat ze daarvan vinden, ook over lopende rechtszaken. Voor politieke kritiek op rechterlijke uitspraken is echter minder steun.

Klimaatzaken

Bij maatschappelijke rechtszaken denken mensen als eerste aan klimaat- en milieuzaken. Gemiddeld betuigt een meerderheid steun voor dergelijke procedures. De omvang van de steun hangt mede af van het onderwerp, ongeacht of dit ook steun voor het standpunt van de procederende partij betekent. Bij een voorbeeld van boeren die procederen tegen regels rond mestuitstoot, vindt 67% maatschappelijke rechtszaken een goede zaak, tegenover 5% die dat niet vindt. Bij klimaatzaken is dat 55% tegenover

14%. De steun voor maatschappelijke rechtszaken is gemiddeld het hoogst onder jongeren (82%) en hoogopgeleiden (72%).

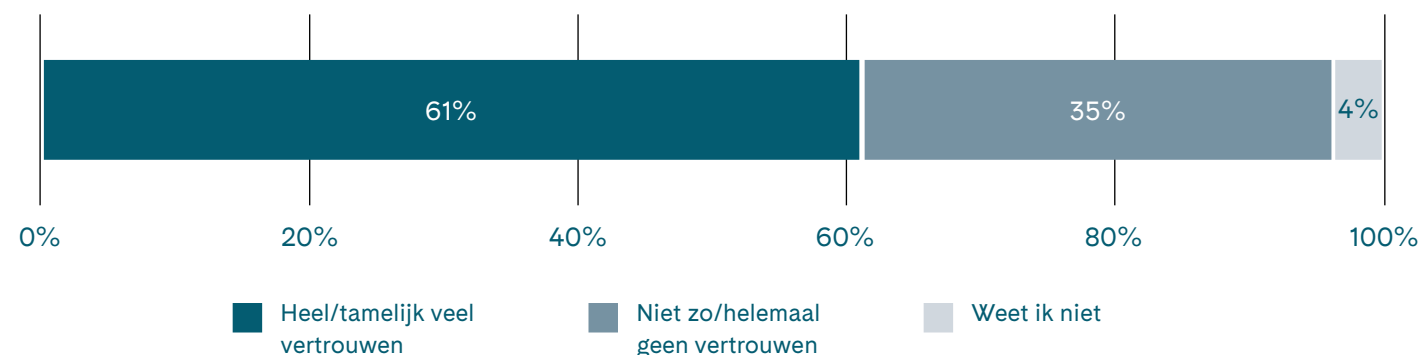
‘Rechtszaak biedt platform’

Dat blijkt uit representatief onderzoek van Ipsos I&O onder 1.000 Nederlanders dat in onze opdracht werd uitgevoerd. “Maatschappelijke rechtszaken bieden een belangrijk platform voor een inhoudelijk debat over standpunten, feiten en overheidsbeleid. Wel moet de informatieverstrekking daarover op alle fronten beter. Daarin ligt ook een taak voor ons”, zegt landsadvocaat Reimer Veldhuis.

Meer en beter uitleg geven

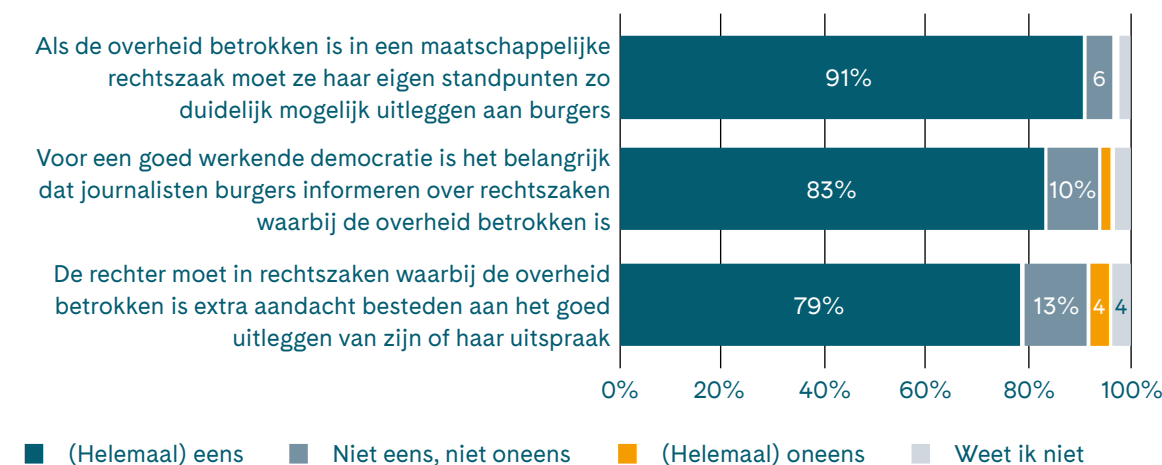
Aanleiding voor het onderzoek vormt onder meer de toename van maatschappelijke rechtszaken en de Week van de Rechtsstaat die van 8 tot 16 september door meerdere instituten samen werd georganiseerd.

Hoeveel vertrouwen heeft u erin dat de democratische rechtsstaat in Nederland werkt zoals bedoeld?

Opinieonderzoek Ipsos I&O augustus 2025, p. 15.

Stellingen over informatievoorziening bij rechtszaken tegen de overheid.

Opinieonderzoek Ipsos I&O augustus 2025, p. 21.

Zowel voor- en tegenstanders van maatschappelijke rechtszaken vinden een goede informatievoorziening daarover in ieder geval belangrijk. De overheid moet haar standpunten in rechtszaken duidelijk uitleggen, vindt 91% en rechters moeten hun uitspraken bij maatschappelijke rechtszaken extra goed motiveren, vindt 79%. Ook verwachten Nederlanders dat journalisten daarin een bijdrage leveren, zo vindt 83%.

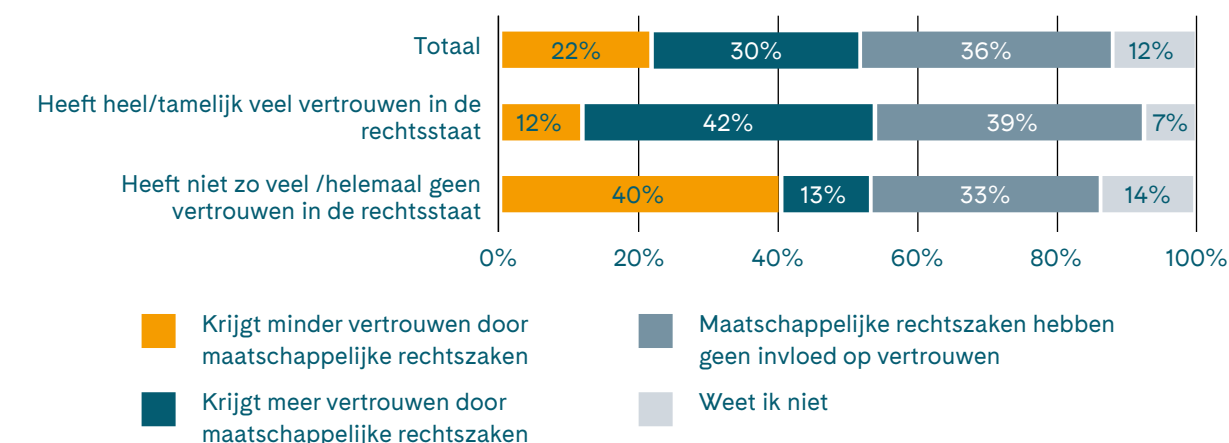
Vertrouwen in rechtsstaat

Zes op de tien vindt dat de rechtsstaat goed werkt (vooral hoogopgeleiden), maar een derde vindt dat niet. Voor wie vertrouwen heeft, neemt dat vaker toe wanneer er maatschappelijke rechtszaken worden gevoerd (42%). Maar andersom gebeurt ook. Voor wie weinig vertrouwen heeft, daalt dat relatief vaak verder door dit soort procedures tegen de overheid (40%).

Gevraagd naar de instituties die het meeste vertrouwen genieten, zijn dat de politie (80%), rechterlijke macht (76%), het openbaar ministerie (66%) en advocaten (63%). Ongeacht opleiding en leeftijd is de kennis over de inrichting van de rechtsstaat goed te noemen. De meeste mensen kunnen kenmerken van de rechtsstaat goed herkennen (‘overheid moet zich aan de wet houden’, en ‘iedereen heeft recht op een advocaat’). Misvattingen zijn er ook: 29 procent denkt ten onrechte dat rechters door het parlement kunnen worden ontslagen.

Lees hier het rapport van Ipsos I&O.

Hebben rechtszaken tegen de overheid invloed op uw vertrouwen in een goed werkende democratische rechtsstaat in Nederland?

Opinieonderzoek Ipsos I&O augustus 2025, p. 22.

Het interview: MAARTJE VERHOOG

Meer intuïtie in het toezicht nodig

Toen de Autoriteit Financiële Markten (AFM) nog maar net uit de startblokken was, begon de kersverse jurist Maartje Verhoog (43) er als toezichthouder. Nu geeft ze als hoofd Juridische Zaken leiding aan een afdeling dat ze een ‘uniek nichekantoor voor financieel recht’ noemt. Over intuïtie, wantrouwen en evenredigheid.

Onlangs nog een wetboek ingekeken?

“Dat is geen dagelijkse praktijk meer. Het is wel zo dat ik de afgelopen jaren weer vaker expliciet met het recht te maken heb, meer de vakliteratuur bijhoud. Maar de echte vakspecialisten, die zitten in mijn teams. Dat ben ik niet. Het is mijn taak het team te faciliteren, leiding te geven en met hun inbreng de organisatie te adviseren over juridische vraagstukken. Ik zit als *general counsel* wekelijks bij de bestuursvergaderingen waar uiteindelijk besloten wordt.”

Hoe ben je bij de AFM beland?

“Zoals velen ben ik vanuit een bepaald rechtvaardigheidsgevoel rechten gaan studeren. Het werd Notarieel recht en al snel kwam daar Nederlands recht bij. Tijdens mijn callcenter bijbaan bij Rabobank werd het zaadje voor de financiële sector geplant. Na een studentstage in het notariaat, twijfelde ik aan mijn maatschappelijke impact als notaris of advocaat. Had ik niet toch psychologie moeten studeren? Ik werd bij toeval op de AFM gewezen en het klikte meteen. En dat terwijl ik eigenlijk nog nooit van de AFM gehoord had.”

De AFM en jij zijn samen professioneel opgegroeid dus?

“Toen ik startte in 2005, begon ik meteen in de rol van toezichthouder. Het wetboek verschoof daarmee naar de hoek van mijn bureau. Ik werkte als jurist meteen samen in een team met economen en mensen vanuit andere disciplines. Ik ben enorm van die multidisciplinaire benadering van problemen gaan houden. Na verloop van tijd merkte ik dat ik

graag meer invloed wilde op de aanpak, op het door ontwikkelen van onze toezichthouders. En zo ben ik in managementfuncties beland. Sinds 2023 ben ik hoofd Juridische Zaken en daarnaast ook *general counsel*.”

Wat als je de AFM van toen vergelijkt met die van nu?

“In de beginjaren had de AFM de wind flink mee. Door de kredietcrisis, de val van de DSB-bank, de enorme opkomst van kopen op afbetaling, dubieuze investeringsvehikels in verre landen zoals teakplantages en vastgoed, was er een sterke maatschappelijke roep om ingrijpen. Er kwamen waarschuwingen zoals ‘Let op! Geld lenen kost geld’ en ‘De waarde van uw belegging kan fluctueren. In het verleden behaalde resultaten bieden geen garantie voor de toekomst’. Nog altijd kloppen mensen rechtstreeks bij ons aan. Maar er is wantrouwen in de samenleving geslopen, ook tegen instituties zoals de onze.”

Ook de AFM merkt de verharding in de samenleving?

“Ja, dat kun je zeker zeggen. Maar de kunst is dan juist de verbinding te blijven zoeken. Niet met ellenlange mailwisselingen, maar het persoonlijke gesprek blijven aangaan. Zoals met de consument die graag wil dat wij als AFM ons uitspreken over geopolitieke vraagstukken. Of met een gedupeerde die eindelijk eens wil merken dat een bepaalde financieel dienstverlener wordt aangepakt, wat niet altijd zichtbaar kan of terecht is. Dat moet je niet met standaard antwoorden afdoen, maar juist persoonlijk, op ons kantoor aan de Vijzelgracht een kop koffie drinken. Hetzelfde geldt voor het gesprek met bestuurders, zelfs als er inhoudelijk een scherpe discussie wordt gevoerd.”

Is dat mogelijk als een partij strategisch procedeert tegen de AFM?

“Ook als de juridische druk toeneemt, blijft verbinding mogelijk. In de praktijk zien we dat discussies soms opnieuw worden opgestart via een alternatieve route. Of dat er naast lopende procedures verzoeken tot informatie en handhaving worden ingediend. Van een Woo- of AVG-verzoek tot een tuchtaak tegen eigen AFM-accountants. Het maakt ons werk moeilijker en het is lastiger slagvaardig te zijn, want het kost allemaal tijd en aandacht.”

Hoe problematisch is dat?

“Dat vind ik niet zo eenvoudig te duiden. Het is belangrijk dat wij kritisch worden gevolgd, dat wij ter verantwoording kunnen worden geroepen en begrensd waar nodig. Wij zijn experts op het gebied van toepassing van financieel recht binnen een bestuursrechtelijke context. Veelal de slimste en beste mensen in het vakgebied werken bij ons. Als je hier werkt, doe je dat vanuit een maatschappelijke gedrevenheid. Wij zetten daarbij in eerste instantie de norm. Maar dat wil nog niet zeggen dat wij dus altijd gelijk hebben. Het is belangrijk dat de rechter dat kan toetsen en ons soms corrigeert. Aan de andere kant veroorzaakt de veelheid van de regelgeving negatieve neveneffecten.”

Kun je dat verder toelichten?

“Er is sprake van toenemende regeldruk. De wereld is ingewikkelder geworden en daardoor komt er regelgeving bij. Het is aan ons om ervoor te zorgen dat we effectief blijven en niet onnodig aan

slagkracht verliezen. Een geschil wordt soms ook eenvoudig juridisch gemaakt, terwijl het probleem dan niet juridisch is. Hoe die trend te doorbreken, zal de toekomst moeten uitwijzen. Voor mij is duidelijk dat het juist niet alleen een juridische oplossing vereist. De oplossing zal vanuit alle disciplines moeten komen. En dat brengt me weer bij mijn liefde voor een multidisciplinaire benadering die in mijn beginjaren is ontstaan. Met één discipline ga je wellicht sneller, maar met meerdere disciplines kom je veel verder in je toezichtaanpak. Het maakt je onderzoek beter en je publieke impact groter.”

Hoe zie je de rol van de externe advocaat die jullie bijstaat?

“In de eerste plaats als kritisch klankbord. Ik waardeer de onafhankelijke advisering door de advocaten van Pels Rijcken. En zeker ook de kennisdeling met onze juristen. Wetende dat jullie specialist zijn op gebied van het bestuursrecht en veel meer toezichthouders en overheden bijstaan. Als toezichthouder zijn wij gehouden aan onze geheimhoudingsplicht en die maakt het moeilijk om kennis te delen binnen de overheid. Als advocaten heb je naar elk van je cliënten een geheimhoudingsplicht, maar de ervaring die je overal opdoet, neem je wel mee. Het maakt het mogelijk dat wij zelf in de voorbereiding gewoon eens iets uitproberen of scenario's uitwerken en dat aan jullie voorleggen voor tegenspraak. Mocht er dan een fout of onhandigheid in sluipen, heeft dat niet meteen gevolgen in de praktijk voor ons of de financiële instelling. Zo kunnen we innovatief denken bevorderen. Het is meer in het algemeen goed voor ons om af en toe dan ons ongelijk te halen. Wij hebben juist advocaten nodig, die zelf ook het beste jongetje van de klas zijn, om ons de spiegel voor te houden. Het houdt ons scherp.”

Wat is volgens jou een belangrijke les?

“Uiteindelijk komt ons werk steeds meer neer op intuïtie. Je moet je een totaalbeeld vormen van een zaak, jezelf de vraag stellen wat je ziet en of je het begrijpt, en dat als vertrekpunt nemen. Voor mijn afdeling is het belangrijk te beseffen dat wij het juridische puzzelstukje inbrengen en dat zo goed en rolvast mogelijk doen. Maar wel vanuit het besef dat er meer is dan de juridische kijk. Je moet alle omstandigheden van het geval blijven zien, de persoon achter de documenten, de inhoud die niet gezegd wordt. Je moet daarin je intuïtie de ruimte geven en dat komt voor de meeste juristen niet als vanzelf. Ook ik heb dat moeten leren. En dat vraagt om lef. Vertrouwen op ingevingen en die op tafel leggen. Dat brengt het betere gesprek op gang en creëert creativiteit naast het rationele denken.”

Is dat ook jouw rol voor het AFM-bestuur?

“Als juristen hebben wij een belangrijke rol bij het adviseren van onze toezichthouders. Als een bepaalde aanpak juridisch een hoog risico heeft, dan maken wij dat duidelijk aan het bestuur. Maar dat is wel het begin van een gesprek. Wat volgt is een afweging. Als *general counsel* heb ik daarbij extra oog voor risicobereidheid die bijdraagt aan de doelen die de AFM nastreeft, binnen de grenzen van de wet. Ik ben pragmatisch ingesteld. Duidelijkheid door een uitspraak, zelfs als we een zaak verliezen, brengt ons soms zoveel, dat het de moeite waard is om naar de rechter te gaan. We moeten blijven vernieuwen. De financiële markten veranderen mede door digitalisering zo snel, dat de wetgever dat nooit kan bijhouden. Met nieuwe jurisprudentie kunnen we direct verder of die onderbouwt dan in ieder geval een wetgevingswens.”

Kun je een voorbeeld geven?

“Specifieke reclame regels voor leesbaarheid en de afmeting van waarschuwingsszinnen werden ooit bedacht voor traditionele media zoals televisie en brochures. Niemand voorzag de grootste verschuiving naar digitale platforms. Inmiddels hebben we te maken met financiële influencers die zich op sociale media uitlaten over financiële keuzes die ze maken. Het risico hierbij is dat het doorslaat naar bijvoorbeeld beleggingsadvies zonder vergunning. Of dat er aanbevelingen worden gedaan die onvoldoende zorgvuldig zijn. Overigens, in al die jaren is er wat dat betreft niet zo veel veranderd in de financiële wereld. Als iets te mooi is om waar te zijn, dan is dat vaak ook zo. Maar goed, wie vertelt die ‘finfluencers’ nog dat provisie ontvangen voor financieel advies verboden is? Zij halen zelf hun informatie ook van internet en denken daarbij al

snel goed geïnformeerd te zijn. Dat zijn momenten waarop je als toezichthouder ook een oriëntatiepunt bent door guidance te geven aan nieuwkomers op de markt.”

Ligt bij de digitalisering de grootste uitdaging?

“In het algemeen is de verdergaande digitalisering, de opkomst van AI, natuurlijk heel belangrijk. Niet alleen als risico overigens. Ik ben er vooral heel benieuwd naar. Er rijden hier geen karretjes vol papieren dossiers meer door de gangen, wat in de beginjaren nog wel zo was. Informatie is enorm toegankelijk en dat helpt ons net zo goed. We worden met z'n allen in die zin steeds slimmer en AI gaat daarbij een extra impuls geven. En toch, het zal altijd blijven aankomen op het bij elkaar brengen van die informatie. Het wegen ervan en het beoordelen van het waarheidsgehalte. Hoe weet je nog wat betrouwbaar is? Een rechter kijkt daarbij kritisch naar evenredigheid. Het kan misschien naar de letter allemaal wel precies kloppen, maar is de afweging goed gemaakt? Staat de maatregel nog in verhouding met wat je wilt bereiken? Kom ik dus toch weer terug op intuïtie. Zo beschouwd wordt dat misschien wel nog belangrijker. Het evenredigheidsvraagstuk vereist begrip van de context en het bij elkaar brengen van alle puzzelstukken, vanuit alle invalshoeken. Ik geloof dat AI dat niet voor ons gaat doen. Dat is en blijft aan ons, de toezichthouder.”

Wat betekent dat voor de AFM?

“In de loop der jaren wordt het werk complexer. Toenemende regelgeving en een toename van toezichtsgebieden. Als leidinggevende zal je werving en selectie van talent ook mee moeten bewegen. Mijn uitdaging is om de Gen Z-jurist naast de jurist te laten werken die vlak voor zijn pensioen zit. Ze kijken allebei soms volkomen anders naar de wereld, hebben een ander normbesef, ze zien er anders uit en ik heb ze allebei nodig om goed toezicht te kunnen houden.

Tijdens de rechtenstudie leert niemand je het vak van toezichthouder. Dat gebeurt in de praktijk. En het is mijn uitdaging om in deze kennisgedreven organisatie, waar iedereen graag de slimste is, de juristen te leren zien wat er onder de oppervlakte gebeurt, bij henzelf en bij de ander. Als organisatie als geheel moeten we namelijk ook continu bezig zijn met hoe we ons verhouden. Wat wordt er van ons gevraagd, wat wil de samenleving en wat heeft de markt nodig? En telkens zijn er weer nieuwe spelers die iets aanbieden wat te mooi is om waar te zijn. Eén ding is duidelijk: het vertrouwen van de consument in de financiële markt mag niet nog eens zo beschadigd raken als in het verleden.”

Inzicht in *TOEZICHT*

CIVIELE ‘STEKELS’ INGEZET TEGEN DE TOEZICHTHOUDER

Ameer Muhammad

Peter van Kippersluis

Marije Batting

Toezichthouders hebben in toenemende mate te maken met assertieve marktpartijen. Deze marktpartijen maken steeds vaker gebruik van civielrechtelijke procedures om toezichthouders openlijk uit te dagen en de druk op toezichthouders op te voeren. Dit wordt ook wel de ‘egeltactiek’ genoemd.

Speciaal voor juristen werkzaam bij toezichthouders organiseerde Pels Rijcken op donderdag 5 juni jl. een Inzicht-congres dat zich specifiek richtte op toezichthouders die bij de uitoefening van hun taken in toenemende mate met civielrechtelijke vraagstukken en procedures te maken krijgen. Een greep uit de zaken die wij recent voorbij zagen komen en de genoemde trend markeren:

- Een marktpartij die op grond van het civiele recht de rechter verzoekt om een toezichthouder te veroordelen een vertrouwelijk onderzoeksrapport te verstrekken.
- Een marktpartij die de rechtbank verzoekt om bestuurders van een toezichthouder onder ede als getuige te horen over door de toezichthouder gemaakte keuzes in het kader van het toezicht.
- Een marktpartij die een toezichthouder aansprakelijk stelt vanwege te doortastend optreden.
- Consumenten die een toezichthouder aansprakelijk stellen vanwege juist té terughoudend optreden.

Stuk voor stuk civiele middelen waar toezichthouders mee te maken krijgen. In dit rijtje hoort ook het tuchtrecht. Marktpartijen zetten het tuchtrecht de laatste jaren met enige regelmaat in om het handelen van bijvoorbeeld accountants die werkzaam zijn bij een toezichthouder ter discussie te stellen. Daarmee wordt dan indirect ook vaak geprobeerd het optreden van de toezichthouder als geheel in de beoordeling van de tuchtrechter te betrekken.

Multidisciplinaire aanpak

Vanwege dit soort ontwikkelingen zien wij in onze praktijk dat het werk voor toezichthouders steeds vaker een multidisciplinaire aanpak vergt, waarbij onze bestuursrechtelijke kantoorgenoten in advisering of procedures hun expertise combineren met de civielrechtelijke of ondernemingsrechtelijke expertise van kantoorgenoten.

Advocaat Marije Batting: “Vanzelfsprekend hebben marktpartijen het recht om toezichthouders ter verantwoording te roep, hun handelen ter discussie te stellen en gedragingen van toezichthouders voor beoordeling aan de rechter voor te leggen. Waar dat eerder hoofdzakelijk het terrein was van de bestuursrechter, wordt het handelen van

Rik den Boer

Carola de Rond

toezichthouders steeds vaker (ook) aan de burgerlijke rechter voorgelegd. En dat brengt nieuwe uitdagingen voor toezichthouders mee. Die ontwikkeling is een gegeven, waarvoor wij een nieuwe aanpak hebben ontwikkeld.”

Die multidisciplinaire aanpak was dan ook de rode draad van de workshops die de tientallen deelnemers konden volgen na de plenaire opening van het Inzicht-congres. Advocaten Jorrit van der Weide en Annelieke Wissink namen de toezichthouders mee in de uitdagingen én mogelijkheden van het *innen van bestuursrechtelijke geldschulden*. Kennis van het civiele recht en de daarbij horende bevoegdheden kunnen eraan bijdragen dat opgelegde boetes of dwangsommen ook daadwerkelijk effect hebben en dragen daarmee bij aan een effectiever toezicht.

Egeltactiek

Advocaten Marije Batting en Rik den Boer schetsten de toehoorders de zogenaamde ‘egeltactiek’ in de workshop *Strategisch procederen tegen de toezichthouder*. Ondertoezichtgestelden versterken hun strategische positie door tactisch en soms opeenvolgend een ‘stekel’ van de egel in te zetten,

bijvoorbeeld een Woo-verzoek, een inzageverzoek AVG, het indienen van een tuchtklacht of het verzoek om een voorlopig getuigenverhoor.

Tactieken die vanwege hun herkenbaarheid in de dagelijkse praktijk van de toezichthouder resoneerden bij de aanwezigen en door hen werden aangevuld met onder meer handhavingsverzoeken, het opzoeken van de pers en zorgen voor vertragingen.

Gewapend met kennis en handvatten om zich te verweren bij een dergelijke tactiek, togen de deelnemers naar de workshop *Schikken?* Hoewel het optreden van een toezichthouder zich naar zijn aard vaak niet voor een schikking leent, wordt daar

af en toe wel om gevraagd door een marktpartij. Ook bestuursrechters kunnen soms in een procedure verkennen of er ruimte bestaat voor een minnelijke regeling. Advocaten Carola de Rond en Wouter Poot lichtten in deze workshop onder meer toe wat we onder een schikking verstaan, wie er kan schikken en wat de voor- en nadelen zijn van schikken voor toezichthouders.

Effectiever toezicht

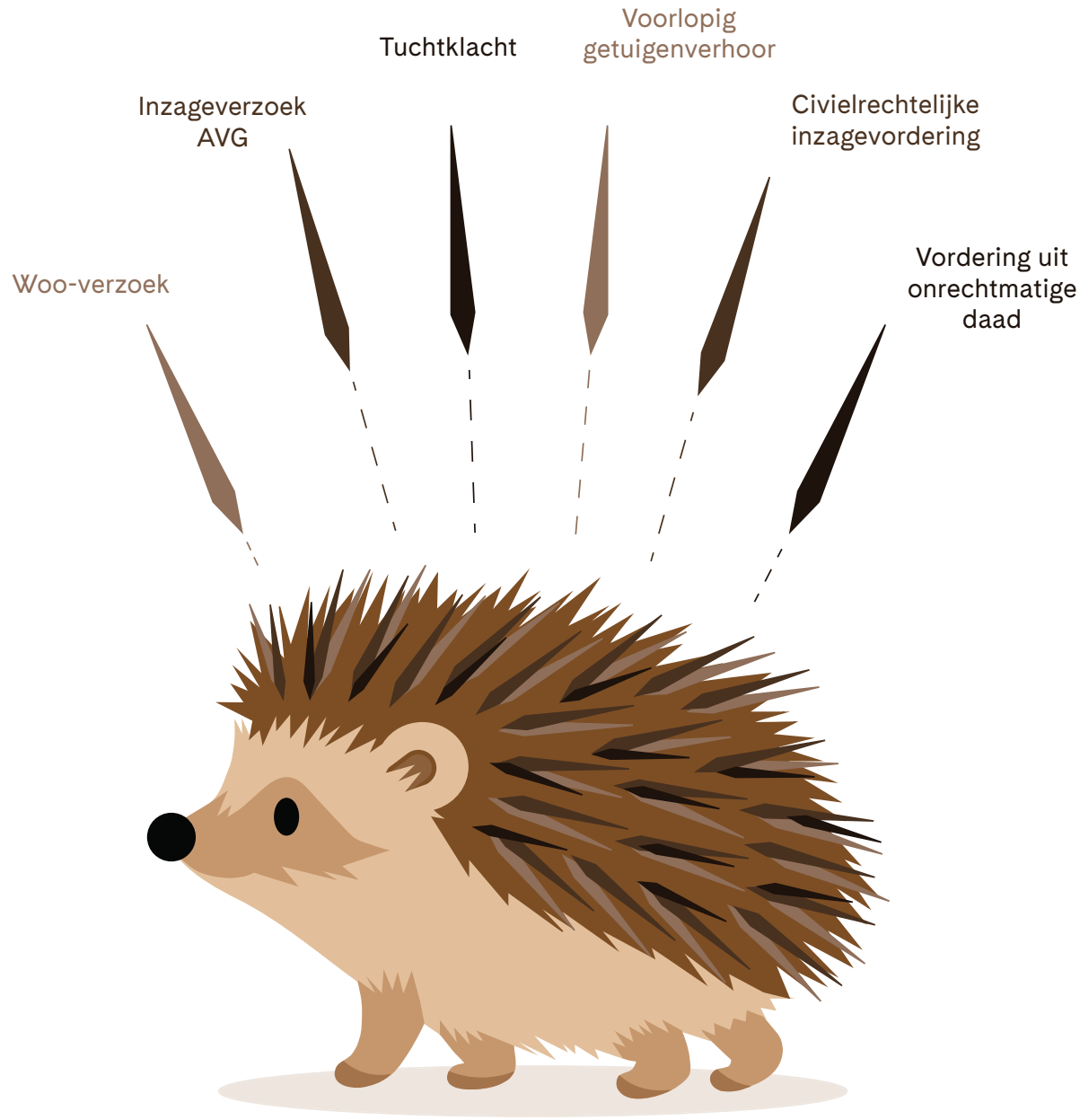
Advocaten Ameer Muhammad en Peter van Kippersluis openden hun workshop *Governance* met de stelling: *“Governance op papier, en gedrag en cultuur in de praktijk zijn voorspellers van overtredingen”*. Zij gingen nader in op het belang en

de relevantie van kennis van het ondernemingsrecht en governance voor de toezichthouder. Begrip van het krachtveld binnen een onderneming en de onderlinge verhoudingen tussen organen helpt bij het voeren van het juiste gesprek met marktpartijen.

Inzicht in Toezicht was een middag voor uitwisseling van kennis en ervaringen. Met een belangrijke uitkomst, zo drukte Peter van Kippersluis de aanwezigen van Inzicht in Toezicht concluderend op het hart. “Het nemen van de civielrechtelijke route door assertievere marktpartijen is niet per definitie een gelopen race waarbij de toezichthouders het nakijken hebben. Kennis van het civiele recht biedt de toezichthouders juist kansen. Kansen om enerzijds adequaat te reageren op marktpartijen en anderzijds om hun toezicht effectiever in te zetten.”

Lees voor meer informatie over dit onderwerp ook de NTB kroniek Handhaving van bestuursrecht.

HET NIEUWE SPEELVELD VAN GEPASTE ZORGVULDIGHEID VOOR BEDRIJVEN EN TOEZICHTHOUDERS

Nieuwe Europese regelgeving op gebied van duurzaamheid wordt minder verstrekkend. Tegelijk blijven de (financiële) risico's op gebied van mensenrechten en arbeidsomstandigheden voor bijvoorbeeld retailers, productie-, infra- en energiebedrijven wel aanwezig. Modelcontracten en 'good practices' kunnen bedrijven en toezichthouders uitkomst bieden.

Ontwikkeling van CSDDD

Kort voor de zomer bleek dat in Europa bestaande gepaste zorgvuldigheidsregelgeving minder ingrijpend wordt gemaakt (zoals de Corporate Sustainability Due Diligence Directive (CSDDD)) en/ of uitgesteld (de gepaste zorgvuldigheidsverplichting van de batterijenverordening). In de CSDDD wordt onder meer de verantwoordelijkheid geregeld van het bedrijfsleven voor het nastreven van duurzaamheidsdoelen op gebied van klimaat en mensenrechten, of meer concreet: arbeidsomstandigheden. Toezichthouders worden verantwoordelijk voor de handhaving daarvan en dat blijft zo.

De CSDDD is sinds 2022 in ontwikkeling. Afgelopen juni 2025 stelde de Europese Raad voor om de strekking ervan minder ingrijpend te maken, de meerderheid in het Europese Parlement lijkt daar vooralsnog in mee te gaan. De achtergrond van de Europese aanpassingen is met name het rapport van oud-voorzitter van de ECB Mario Draghi¹. Hij betoogde dat de concurrentiekracht van Europa wordt belemmerd door teveel regelgeving, afgezet tegen die van andere wereldwijde markten en internationale bedrijven. Anderzijds stelde hij ook dat Europa zijn voorsprong op het gebied van duurzaamheid moet zien te behouden.

Oorspronkelijke doelgroep CSDDD	Nieuwe opzet CSDDD
Europese ondernemingen met 1.000 werknemers en 450 miljoen wereldwijde omzet.	Europese ondernemingen met 5.000 werknemers en 1,5 miljard wereldwijde omzet.
Ondernemingen van buiten Europa met 450 miljoen omzet in Europa	Ondernemingen van buiten Europa met 1,5 miljard omzet in Europa.
In totaal 475 Nederlandse ondernemingen. ²	In totaal 129 Nederlandse ondernemingen. ³

1. Rapport van 9 september 2024, te raadplegen via The Draghi report on EU competitiveness
2. MvT, consultatieversie Wivo, p. 39, te raadplegen via Overheid.nl | Consultatie Wet internationaal verantwoord ondernemen.
3. MvT, consultatieversie Wivo, p. 39.

Een andere inhoudelijke wijziging is dat op basis van de initiële mapping van de toeleveringsketens de diepergaande analyse op grond van de CSDDD minder verstrekkend wordt dan aanvankelijk gedacht. Naast de eigen bedrijfsvoering moet op het niveau van de eerste schakel van leveranciers een diepergaande risicoanalyse worden uitgevoerd, tenzij verifieerbare informatie is verkregen dat verder in de toeleveringsketen negatieve gevolgen intreden. Eerder viel vrijwel altijd de gehele toeleveringsketen onder de diepergaande risicoanalyse. Een modeketen bijvoorbeeld zou dan mede de mensenrechtensituatie bij de toeleverancier van de toeleverancier, zoals een katoenproducent, moeten analyseren.

Gevolgen voor het speelveld

Dat lijkt vooral gunstig voor bedrijven die nog niet of in heel beperkte mate gepaste zorgvuldigheid in hun bedrijfsprocessen en ketens implementeerden. Zij hebben minder last van potentiële desinvesteringen die zouden kunnen ontstaan door het aanpassen van CSDDD-bepalingen, dan wel de verkleining van de reikwijdte ervan. Helemaal als deze bedrijven niet via andere wegen alsnog aan soortgelijke bepalingen hoeven te voldoen. Het betekent dat er ook een groep is, die meer geraakt wordt door het verminderen van het gelijke speelveld. Zoals voor bedrijven die al wel aan zwaardere duurzaamheidseisen voldoen. Er zijn meerdere redenen waarom bedrijven daar buiten de CSDDD om al mee bezig zijn:

1. Investeerders eisen gepaste zorgvuldigheid op het gebied van klimaat, milieu en mensenrechten in het kader van het voldoen aan de minimumnorm van artikel 18 van de EU Green Taxonomy. Soms eisen investeerders dit ook omdat dit noodzakelijk

Deze position paper werd geschreven door Martijn Scheltema, advocaat-partner bij Pels Rijcken, hoogleraar privaatrecht verbonden aan de Erasmus Universiteit, voorzitter van de werkgroep voor Europese Modelcontracten voor handelsketens en bestuurslid van de Business Human Rights Lawyers Association.

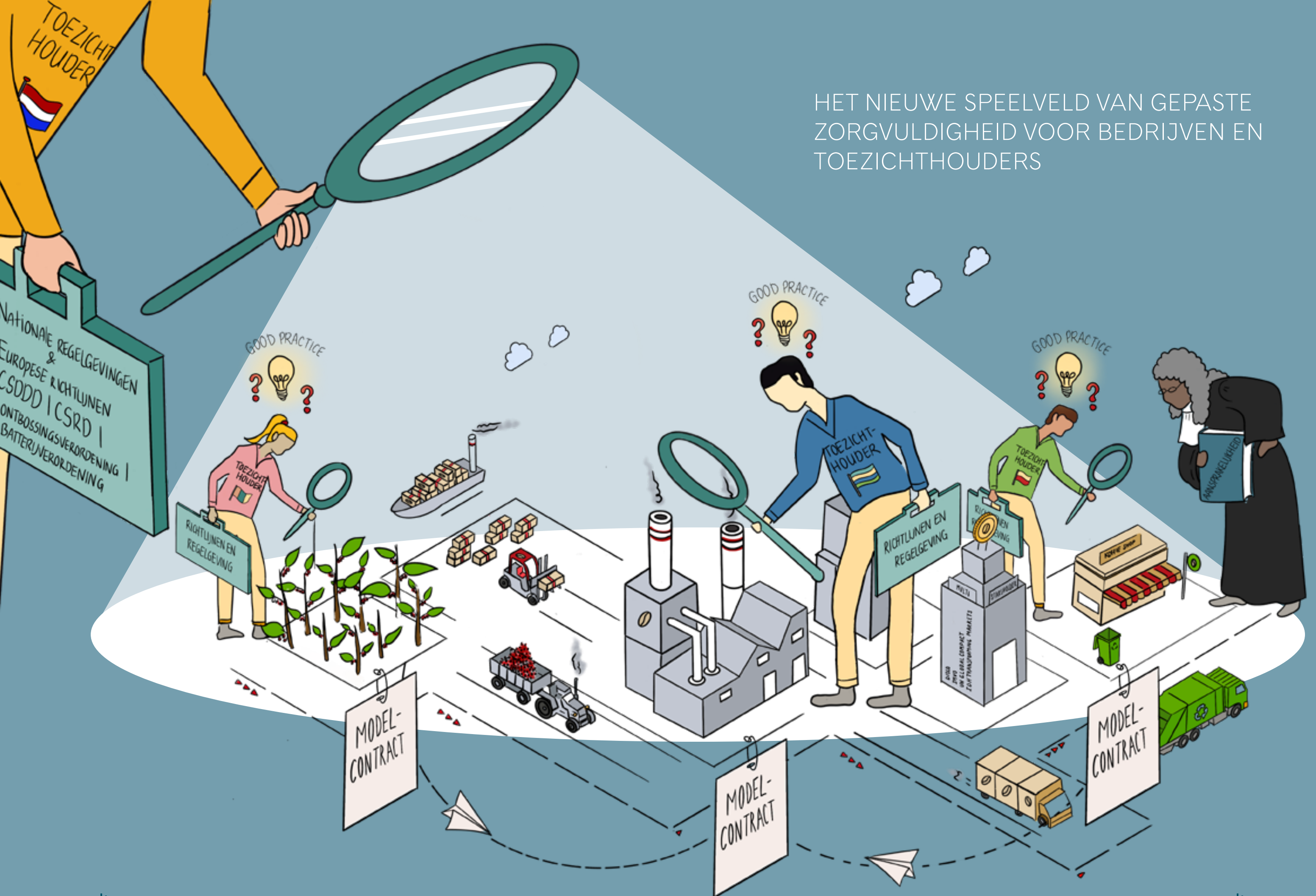
wordt vooruitlopend op bijvoorbeeld de komende Ontbossingsverordening of de Batterijenverordening (en indirect ook voor de Anti-dwangarbeid Verordening).

2. Ook kennen sommige landen in de Unie al eigen gepaste zorgvuldigheidswetgeving, zoals Duitsland en Frankrijk, waaraan daar gevestigde ondernemingen moeten voldoen. Zij ondervinden vermindering van concurrentiekracht ten opzichte van Europese bedrijven in Europese landen waar dergelijke gepaste zorgvuldigheidswetgeving niet is ingevoerd.
3. Daarnaast nemen veel grotere ondernemingen vrijwillig gepaste zorgvuldigheid in acht omdat zij juridische risico's zien, los van het al dan niet voldoen aan wetgeving (al dan niet gebaseerd op de CSDDD). Dat kan zijn omdat in de jurisprudentie aansprakelijkheid is aangenomen voor het niet toepassen van gepaste zorgvuldigheid, zoals in Nederland uit de Shell-klimaatzaak valt af te leiden.

De laatstgenoemde juridische risico's zijn daarbij reëel. Onderzoek van twee grote dataproviders voor ESG (environment, social, governance) laat zien dat van de in hun indices opgenomen ondernemingen ongeveer 10-13% van de majeure problemen die dergelijke ondernemingen ondervinden (met financiële consequenties) wordt veroorzaakt door mensenrechtenproblemen. Dat is van de ESG-gerelateerde problemen ook verreweg de belangrijkste. Voor 'environment' bijvoorbeeld is dat maximaal 2%. Majeure problemen die ondernemingen ondervinden zijn bijvoorbeeld schadeclaims, ingediend door ngo's, reputatieschade en daarmee omzetverlies als gevolg van negatieve berichtgeving (voorbeeld Nike ⁴), etc.

4. Zie bijvoorbeeld: The Nike Saga: Winning at all costs

HET NIEUWE SPEELVELD VAN GEPASTE ZORGVULDIGHEID VOOR BEDRIJVEN EN TOEZICHTHOUDERS

4. Europa is zeker niet het enige continent waar regelgeving op dit terrein is aangenomen of in voorbereiding is. Buiten Europa werken landen aan regelgeving of namen die al aan zoals in Brazilië, Indonesië, Nieuw Zeeland, Thailand, Verenigde Arabische Emiraten en Zuid-Korea. Europese regelgeving zagen deze landen als voorbeeld, maar de recente Europese ontwikkelingen maken dat zij meer hun eigen weg gaan. Europa verliest dus in zekere mate de voorbeeldfunctie en dat heeft voor wereldwijd opererende bedrijven mogelijk consequenties in de zin dat zij aan meer uiteenlopende rapportage- of inhoudelijke verplichtingen moeten gaan voldoen op het terrein van gepaste zorgvuldigheid. Ook verkleint het de invloed van Europese regelgeving op het lopende proces om tot een verdrag te komen op gebied van gepaste zorgvuldigheid voor bedrijven die op grondgebied van die landen zijn gevestigd.

Al met al is het daarom niet waarschijnlijk dat de groep ondernemingen die al gepaste zorgvuldigheid uitvoeren dat alsnog in veel mindere mate gaan doen. Dit betekent dat een aanpassing van de CSDDD tot weinig lastenverlichting gaat leiden voor deze bedrijven. Daarentegen groeit het ongelijke speelveld ten opzichte van ondernemingen die nu geen of weinig effectieve gepaste zorgvuldigheid toepassen. Zij hoeven immers door de aanpassing van de CSDDD niet meer of in beperktere mate gepaste zorgvuldigheid toe te passen. Zodoende ontstaat er dus een tweedeling tussen bedrijven die om diverse redenen wel investeren in het nastreven van duurzaamheidsdoelen en de groep bedrijven die dat niet hoeft of wil doen.

Toezichthouders: good practices

De voorziene aanpassing van de CSDDD heeft ook consequenties voor toezichthouders. Bij een beperkt aantal ondernemingen (circa 129 plus hun directe toeleveranciers) die onder het toezicht vallen zal het voor de toezichthouder (in Nederland is de beoogde toezichthouder de ACM) lastiger zijn voldoende expertise op te bouwen om het toezicht op deze regelgeving op een effectieve manier vorm te geven. Hier zal de samenwerking in - de op grond van artikel 28 CSDDD ook voorziene - Europese toezichthoudersverband mogelijk nog belangrijker worden.

Daarom is het belangrijk dat de toezichthouder het toezicht gaat baseren op in relevante sectoren bestaande 'good practices'. Het voordeel daarvan is dat de toezichthouder niet zelf voor iedere sector, land en mensenrechten/milieu probleem richtlijnen hoeft te ontwikkelen hoe bedrijven daarmee om moeten gaan. Dat lijkt ook praktisch gezien niet goed mogelijk voor een toezichthouder. De

Martijn Snoep, bestuursvoorzitter Autoriteit Consument en Markt (ACM):

“Het is de Europese wetgever die uiteindelijk de afweging maakt tussen verschillende, soms tegengestelde belangen, zoals tussen bescherming van mensenrechten en de vrijheid van ondernemingen en tussen sluitende regelgeving en regeldruk voor bedrijven. Als (beoogd) toezichthouder kijken we of de wet uitvoerbaar en handhaafbaar is en welke middelen hiervoor benodigd zijn. Dit doen we op het moment dat de gewijzigde CSDDD wordt geïmplementeerd in Nederlandse wetgeving. Wel is het voornemen van de ACM om, net als op veel andere terreinen, een responsieve toezichthouder te zijn. Dat wil zeggen dat we de dialoog zullen zoeken met bedrijven die door de nieuwe wet zullen worden geraakt om te zoeken naar werkbare oplossingen in het licht van het doel van de CSDDD. De ACM zal niet met de spreekwoordelijke knuppel in de hand van een afstandje gaan toekijken tot een bedrijf de wet overtreedt. Ook zal de ACM actief gaan samenwerken met andere relevante toezichthouders in Nederland en de rest van EU. Het voorkomen van onnodige toezichtslasten en tegenstrijdige signalen van toezichthouders behoort ook tot de taakopvatting van een responsieve toezichthouder.”

Europese Commissie komt de toezichthouders daarin tegemoet en zal op grond van artikel 19 CSDDD richtlijnen ontwikkelen hoe ondernemingen gepaste zorgvuldigheid moeten uitvoeren.

Maar daarmee is het werk voor toezichthouders nog niet gedaan. Zo is het niet waarschijnlijk dat die richtlijnen een dergelijke specificiteit kennen als 'good practices'. Een dergelijke op good practices georiënteerd toezicht heeft het voordeel dat dit bedrijven kosten bespaart omdat deze good practices door sommige bedrijven al worden geïmplementeerd en ook omdat als zij aan meerdere regelingen moeten voldoen (zoals de CSDDD, Ontbossings-, Batterijen en/of Anti-dwangarbeidverordening) en de daarop toezichthoudende organen die good practices accepteren, de bedrijven met één aanpak aan de eisen van de verschillende regelingen kunnen voldoen. Eenvoudig gezegd kan het nastreven van good practices door toezichthouders alsnog weer het effect krijgen van een gelijk speelveld.

De grote onder de CSDDD vallende ondernemingen zijn veelal in heel Europa actief. Als alle Europese toezichthouders good practices in sectoren accepteren, kunnen deze bedrijven in de hele Unie dezelfde aanpak hanteren. Dat werkt ook kostenbesparend voor de toezichthouders omdat ze geen budget hoeven te besteden aan het ontwikkelen van eigen richtlijnen. Een mogelijk bewaar kan zijn dat de good practices niet steeds geheel in

overeenstemming zijn met wettelijke eisen die per land kunnen verschillen, dus ook binnen Europa. Mogelijk zou een toezichthouder dat enige tijd kunnen gedogen als duidelijk is dat bedrijven de good practice in lijn proberen te brengen met de wet (en er dus verbetering plaatsvindt).

Good practices zijn bijvoorbeeld:

- het snel betalen van leveranciers zodat zij geen geld hoeven te lenen (met daaraan verbonden kosten) om volgende opdrachten uit te kunnen voeren;
- het op basis van contracten samenwerken met leveranciers;
- het samenwerken van kopers in een sector (in multi-stakeholder initiatieven) om meer invloed te kunnen uitoefenen op leveranciers;
- het hanteren van betrouwbare methoden om een leefbaar loon vast te stellen;
- het bevragen van getroffen belanghebbenden of een oplossing om mensenrechtenproblemen te adresseren effectief is en of die voldoende wordt geïmplementeerd.

Belangrijk uitgangspunt voor effectieve toepassing van good practices is dat de toezichthouder kan vaststellen (en bedrijven dus aannemelijk moeten maken dat) de good practice ook daadwerkelijk leidt tot een verbetering van bijvoorbeeld de mensenrechtensituatie op de locatie, het land of de sector waarop de good practice betrekking heeft. Bij voorkeur laten de betreffende bedrijven daarbij ook zien dat zij (potentieel) getroffen belanghebbenden, waar mogelijk, over die (beoogde) positieve effecten hebben geconsulteerd. Ook multi-stakeholder initiatieven, zoals de Nederlandse Internationaal Verantwoord Ondernemen Convenanten, en modelcontracten kunnen hierbij een rol spelen. Verder zal daarop in beginsel op 'comply or explain' basis toezicht worden gehouden. Dat wil zeggen dat een bedrijf een good practice in beginsel toepast, tenzij het kan uitleggen waarom dat niet gaat en wat het dan wel gaat doen. Toezichthouders zouden ook kunnen aangeven dat de deelname aan bepaalde effectieve initiatieven, zoals de zojuist genoemde convenanten, in beginsel het vermoeden creëert dat een good practice wordt toegepast.

Modelcontracten voor bedrijven

In de CSDDD blijft de rol behouden van een effectieve contractuele borging van gepaste zorgvuldigheid in toeleveringsketens, inclusief richtlijnen voor modelcontracten op grond van artikel 18 CSDDD. Modelcontracten kunnen een belangrijke rol spelen omdat die een voorbeeld vormen voor juristen hoe een contractuele benadering effectief vormgegeven kan worden en ook kosten kunnen besparen omdat het wiel niet steeds opnieuw uitgevonden hoeft te worden.

De vraag kan rijzen of modelcontracten nog nodig zijn omdat veel ondernemingen in hun handelsketens al contractuele gepaste zorgvuldigheidseisen opnemen, vooral in zogenaamde 'supplier codes of conduct'. Dat is echter het geval. Uit de artikelen 10 en 11 CSDDD en aan verschillende overwegingen bij de CSDDD, volgt dat de daaronder vallende bedrijven inkoopprocessen moeten aanpassen. De verantwoordelijkheid voor gepaste zorgvuldigheid moet contractueel bij de opdrachtgever liggen die onder de CSDDD valt. Zo kan niet langer een clause worden gebruikt waarbij het contract met de leverancier inhoudt dat die bij uitsluiting verantwoordelijk is voor het naleven van mensenrechten en milieuverplichtingen en de overeenkomst door de opdrachtgever kan worden beëindigd bij geconstateerde problemen op gebied van duurzaamheid en mensenrechten.

Bovendien moeten contracten zodanig worden opgesteld dat overeenkomsten niet leiden tot excessieve prijsdruk, te korte levertijden en mogelijkheden om opdrachten op het laatste moment aan te passen of te annuleren. Weliswaar gaat de CSDDD voor een beperkt aantal ondernemingen gelden dan aanvankelijk voorzien, maar in hun ketens zitten veel leveranciers die hiermee te maken krijgen. Indirect heeft de CSDDD dus ook invloed op wat met hun contracten gaat gebeuren. Daarnaast is aannemelijk dat modelcontracten voor gepaste zorgvuldigheid ook relevant zijn voor de Ontbossings-, Batterijen en Anti-Dwangarbeidverordeningen. Daarmee is de relevantie daarvan dus veel groter dan alleen voor de CSDDD.

Op dit moment worden door een Europese werkgroep modelclausules ontwikkeld die in overeenstemming zijn met de CSDDD, in nauwe samenwerking met de Europese Commissie die de daarin vastgelegde beginselen ook in haar richtsnoer (artikel 18 CSDDD) zal meenemen. Een wereldwijde consultatie van deze modelcontracten heeft in de winter en het voorjaar plaatsgevonden. Daarin zijn reacties ontvangen van meer dan 1.000 ondernemingen, overheden, advocaten, ngo's in zowel westerse als niet-westerse landen. Op dit moment worden deze modelcontracten aangepast naar aanleiding van de in de consultatie ingebrachte suggesties. De verwachting is dat deze modelcontracten dit najaar gereed zijn. Deze kunnen ook voor de verschillende toezichthouders van belang zijn, mede in het kader van het toezicht op andere regelingen dan de CSDDD. Zo moet worden gezien of ondernemingen contractuele voorwaarden in ketens hanteren die in overeenstemming zijn met gepaste zorgvuldigheid en geen negatieve gevolgen bevorderen.

RECENTE publicaties

VAKLITERATUUR

Onze advocaten schrijven regelmatig artikelen voor de vakliteratuur over gerechtelijke uitspraken en andere juridische ontwikkelingen. Hieronder een selectie van de artikelen uit afgelopen kwartaal. Je vindt alle publicaties ook op pelsrijcken.nl/kennis.

ARBEIDSRECHT

Op 1 januari 2020 is de zogenoemde cumulatiegrond ingevoerd. Sindsdien kan een arbeidsovereenkomst worden ontbonden door een combinatie van verschillende ontslaggronden. Bijvoorbeeld door een combinatie van factoren die vallen onder verwijtbaar handelen of nalaten en een verstoorde arbeidsverhouding. Stefan Opgenhaeffen en Jolien Bruinewoud hebben onderzocht hoe rechters in zulke situaties omgaan met het herplaatsingsvereiste. De bijdrage is hier te vinden.

NIEUWS

Marleen Botman is per 1 september 2025 benoemd tot bijzonder hoogleraar Europees Staats- en bestuursrecht aan de Vrije Universiteit Amsterdam (VU). De leerstoel is ingesteld door Pels Rijcken aan de rechtenfaculteit van de VU.

PANELDEBAT: ZORGEN OVER WANTROUWEN, BEREIDHEID TOT AANPAK

AI is het vertrouwen in de rechtsstaat groot, een groeiende groep mensen verliest het vertrouwen in de rechtsstaat wel. Dat is zorgwekkend en het is moeilijk dat tij te keren. Tegelijk is de bereidheid bij de rechtspraak, media, overheid en landsadvocaat volop aanwezig om te zoeken naar oplossingen, zo bleek tijdens het paneldebat over maatschappelijke rechtszaken.

Het debat werd opgenomen en is hier te bekijken.

(Links) **Saskia Belleman**, rechtbank- en juridisch verslaggever bij De Telegraaf, (midden) **Lucas Waagmeester**, adjunct-hoofdredacteur NOS Nieuws, (rechts) **Robine de Lange-Tegelaar**, president van de Rechtbank Den Haag. Hier niet in beeld: **Anneke van Dijk**, secretaris-generaal bij het ministerie van Justitie en Veiligheid, **Rinus Otte**, voorzitter van het College van procureurs-generaal, landsadvocaat **Reimer Veldhuis**.

IMPACTFEST

Het Access to Justice Fonds van Pels Rijcken ondersteunt activiteiten en initiatieven die bijdragen aan de verbetering van de toegang tot het recht. Dit doen wij onder andere middels een financiële bijdrage van 20.000 euro aan het meest impactvolle initiatief. Deze geldprijs wordt op 30 oktober uitgereikt tijdens ImpactFest in de Fokker Terminal in Den Haag.

ImpactFest is het jaarlijkse evenement van ImpactCity Den Haag. Het event is in 10 jaar tijd uitgegroeid tot een internationaal "must-attend" evenement in de wereld van impact.

Op 6 en 7 november vindt het Fraude Film Festival plaats, een jaarlijks terugkerend festival met films, documentaires, workshops, interviews en netwerken over fraude en fraudebestrijding. Pels Rijcken is ook dit jaar als partner betrokken.

DIT MAGAZINE PER MAIL ONTVANGEN?

Abonneer je via de QR-code!

Heb je suggesties, tips voor verhalen of ideeën, mail ze naar: pers@pelsrijcken.nl

pelsrijcken.nl/magazine

IN DE VAK- EN NIEUWSMEDIA

In Binnenlands Bestuur licht advocaat Edward Brans toe hoe gemeenten via een civielrechtelijke route vervuilers zelf kunnen aanspreken.

• [Binnenlands Bestuur](#)

Een meerderheid van de Nederlanders wil dat onafhankelijke rechters overheidsbeleid kunnen controleren in rechtszaken en dat corrigeren waar nodig. Wel zijn er bij sommigen zorgen over het feit dat rechters zich uitspreken over onderwerpen waarover nog politiek debat is. De meningen daarover zijn verdeeld. Dat blijkt uit representatief onderzoek van Ipsos I&O onder 1.000 Nederlanders in opdracht van Pels Rijcken, dat de overheid bijstaat in rechtszaken.

Over het Ipsos I&O-onderzoek werd door diverse media bericht, waaronder De Telegraaf, NOS, Mr. Online, Advocatie, EWmagazine en Binnenlands Bestuur:

- [De Telegraaf](#)
- [NOS](#)
- [Binnenlands Bestuur](#)

PODCAST 'DE MANAGING PARTNER'

De opkomst van kunstmatige intelligentie (AI) laat ook de juridische wereld niet onberoerd. Bestuursvoorzitter Sandra van Heukelom-Verhage in een podcast van Managing Partners over de advocatuur in AI-tijdperk: "AI zal zeker impact hebben op het juridische werkveld, maar in welke mate, dat zijn we nu nog aan het ontdekken."

De podcast is hier te beluisteren.

PELS RIJCKEN

OVER ONS

De advocaten van Pels Rijcken bieden in en buiten rechte juridisch advies en advocatuurlijke bijstand aan cliënten. We zijn het kantoor van de landsadvocaat. Onze cliënten zijn de Nederlandse Staat, andere overheden zoals gemeenten, provincies, waterschappen en private partijen zoals onderwijs- en zorginstellingen en het bedrijfsleven.

Bij Pels Rijcken werken ruim 300 mensen, van wie ongeveer 190 als advocaat en 130 professionals in de ondersteuning daarvan. We bestaan sinds 1969. Onze expertise ligt bij juridische vraagstukken die grote maatschappelijke relevantie hebben. We willen onze cliënten een juridisch kompas bieden in een complexe, veranderende samenleving en ons onderscheiden door de kwaliteit van onze dienstverlening.

T: +31 70 515 3000
E: info@pelsrijcken.nl
pelsrijcken.nl

New Babylon
Bezuidenhoutseweg 57
2594 AC Den Haag